DOI: 10.25140/2411-5215-2023-1(33)-184-197
УДК: 336.02
JEL Classification: H22

Олеся Самко
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: oasamko@gmail.com. **ORCHID:** http://orcid.org/0000-0003-2274-0045
ResearcherID: https://publons.com/researcher/3825189/olesia-samko/

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано значущість екологічного податку як дієвого інструменту у сфері охорони навколишнього природного середовища. Мета статті полягає в окресленні ключової ролі та значення екологічного оподаткування в розв'язанні проблем надмірного навантаження на довкілля, виділенні головних проблем та питань, які уповільнюють отримання позитивного ефекту від впровадження його механізмів, аналізі нормативно-правового середовища. Систематизовано основні положення нормативно-правової бази регулювання екологічного оподаткування в Україні, визначено демотиваційний напрям дії окремих її компонент, що призводить до зниження стимулів суб'єктів господарювання зменшувати техногенне навантаження на довкілля. Акцентовано увагу на недосконалості інформаційного забезпечення досліджень, запропоновано створення єдиних інформаційних баз даних. Доведено необхідність спрямування результатів досліджень у площину їх практичної реалізації. Запропоновано відмовитись від симптоматичного впровадження інструментів екологічного оподаткування на користь глибинного реформування системи екологічного оподаткування.

Ключові слова: *екологічне оподаткування; екологічний податок; нормативно-правове регулювання системи екологічного оподаткування; механізм екологічного оподаткування; природоохоронні заходи; фінансування природоохоронних заходів.*
Рис.: 3. Бібл.: 18.

Постановка проблеми. Сучасний світ швидко змінюється, економічні системи країн постійно відчувають брак економічних ресурсів для задоволення зростаючих суспільних потреб. Усе це значною мірою викликає надмірне антропогенне навантаження на довкілля. Тому як реакція системи та її прагнення до початкового стану рівноваги з'являються якісно нові або реформовані інструменти у складі більш досконалих механізмів регулювання. Одним із таких інструментів уже давно в західних країнах є екологічне оподаткування. Ефект від впровадження його дієвих механізмів важко переоцінити, тому імплементація в український економічний простір зарубіжного вдалого досвіду в цій сфері може дати позитивні результати вже на початкових етапах реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжна та вітчизняна наука має дуже багато напрацювань та наукових доробок у цій сфері. Проблемам екологічного оподаткування, перспективам імплементації зарубіжного досвіду в українську економіку та іншим питанням у цьому напрямі присвячені праці таких дослідників: О. О. Веклич, Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, С. М. Козьменко, Л. Г. Мельник, Н. В. Новицька, Я. В. Самусевич,

© Олеся Самко, 2023

Я. В. Якуша та інші. Науковці проводять дослідження механізмів екологічного оподаткування за різними напрямами, але спільним у наукових напрацюваннях є виявлення таких його сторін, які допомогли б зменшити навантаження на навколишнє природне середовище, збільшити можливості бюджету для фінансування природоохоронних заходів, тобто забезпечити реалізацію всіх функцій екологічним податком.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У сфері екологічного оподаткування вже існує багато наукових напрацювань. Проте враховуючи, що ця сфера є дуже динамічною, то постійно виникає потреба в переоцінці вже сформованих теоретичних підходів, практичних інструментів на тлі нових викликів та світових тенденцій. Постійно відчувається брак систематизації теоретичних знань, розуміння першочергової ролі екологічного оподаткування, формування причинно-наслідкових зв'язків, аналізу нормативно-правового середовища, а також потреба в постійному моніторингу сучасного стану та фіксації відправної точки системи екологічного оподаткування для трансформацій та реформ.

Мета статті полягає в окресленні ключової ролі та значення екологічного оподаткування в розв'язанні проблем надмірного навантаження на довкілля, виділенні головних проблем та питань, які уповільнюють отримання позитивного ефекту від впровадження його механізмів, аналізі нормативно-правового середовища у сфері регулювання екологічного оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Впровадження будь-якого інструменту вимагає ретельного аналізу його ролі та значення в отриманні бажаного результату та досягнення поставленої мети. Не є винятком і екологічне оподаткування. Його роль та значення в економічній системі важко переоцінити. Причому ступінь значущості екологічних податків буде високим за всіх рівнів соціально-економічного розвитку: і у стані економічного піднесення, і у стані економічного спаду. На перший погляд, може здатися, що за умов зниження ділової активності в економічній системі спостерігається також зменшення рівня антропогенного навантаження на довкілля, і зв'язку з цим роль екологічних податків мала б знижуватися. Проте, як наголошується в [7, с. 187], резерви зниження навантаження на навколишнє природне середовище, закладені в період економічної кризи, можуть бути швидко вичерпані, тому важливим є пошук надання економічному зростанню нової якості, щоб відновлення економіки, зростання промислового виробництва супроводжувалося впровадженням ефективних природоохоронних технологій.

Особливістю регулювання екологічної сфери є те, що орієнтири в ній завжди довгострокові, оскільки впровадження переважної частини заходів характеризується значним часовим лагом. Тому варто зрозуміти, наскільки нашій країні вигідно науково заглиблюватися в механізми екологічного оподаткування, вивчати можливості досвіду інших країн у цьому напрямі. Для того щоб заходи з імплементації європейського досвіду у сфері екологічного

оподаткування в Україні були дієвими та ефективними, необхідно ретельно дослідити теоретичне підґрунтя екологічного оподаткування. Важливими питаннями в цьому дослідженні також буде визначення впливу рівня розвитку країни на ефективність заходів екологічного оподаткування. Дієве практичне застосування його інструментів буде можливим лише за умови чіткого розуміння того, як взагалі працює цей механізм, причину, чому він вперше був введений, та основне його цільове призначення. Останнім часом первісна функція та роль екологічного оподаткування, особливо в Україні, вже трансформувалася, а сам екологічний податок перетворився в псевдоекологічний податок, що й спричинило низьку ефективність його застосування.

Механізм екологічного оподаткування використовується вже давно в країнах, які стали на шлях сталого розвитку, і довів свою ефективність. Сам процес їх справляння може бути різним, вони також можуть мати різні форми, пов'язані з життєвим циклом виробництва і споживання товару. Наприклад, вони можуть включатися у вартість товару або сплачуватися під час утилізації товару [5, с. 23]. Проте, як зазначено в [4, с. 184], закордонний досвід демонструє, що даний інструмент є ефективним за умов перевищення нормативних значень плати за забруднення довкілля над необхідними для запобігання даній шкоді коштами.

Інша справа, наскільки Україна зможе використати цей досвід, і певною мірою в нашій країні будуть реалізовуватися функції екологічного податку.

Традиційно екологічний податок впроваджується задля виконання таких функцій: природоохоронної, стимулюючої та фіскальної [18]. Інколи згадується про компенсаційний ефект [16, с. 582].

З українського та закордонного досвіду відомо, що всі функції виконуються не однаковою мірою в різні періоди. Залежно від того, наскільки стрімко країна розвивається, на якому етапі знаходиться, реалізація однієї з функцій буде переважати при проведенні відповідних реформ.

Так, у [17, с. 173-174] виділяються бюджетно нейтральні реформи, спрямовані на компенсацію бюджетних доходів за рахунок перерозподілу податкового навантаження, а також ті, які спрямовані на забезпечення додаткових надходжень.

Щоб зрозуміти та аргументувати дієвість екологічного оподаткування, варто більш широко підійти до його ролі та значення. Посилення процесів регіоналізації в умовах глобалізаційних викликів зумовлює необхідність пошуку різноманітних методів підвищення конкурентоздатності країн та її регіонів. Не останню роль у цьому може відігравати екологічне оподаткування.

Так, у [2, с. 36] зазначено, що починаючи із середини 80-х років минулого сторіччя впровадження механізмів екологічного оподаткування, а саме така зміна систем оподаткування, викликало побоювання відносно впливу на конкурентоспроможність. Йшлося про ймовірне зниження внутрішньої конкурентоздатності через можливі високі податкові ставки на забруднення

для підприємств, справляння яких спонукатиме ресурсоємні галузі чи фірми до втечі в інші країни з більш слабкою екологічною юрисдикцією, негативно позначаючись на економіці та незначно впливаючи на покращення стану довкілля [2, с. 36]. З цього приводу можна додати, що Україна, перебуваючи на початкових етапах екологізації економіки, теж може потрапити в таку ситуацію, коли уповільняться процеси розробки потужного механізму екологічного оподаткування. Чим нижчий рівень соціально-економічного розвитку країни, тим більша ймовірність отримати зворотний ефект у вигляді небажаного результату.

Насправді європейський досвід показує переважно позитивний вплив нарощення системи екологічного оподаткування на конкурентоспроможність і на мікро-, і на макрорівні економічної системи, сприяючи навпаки, зміцненню потенціалу конкурентоздатності товаровиробників і формуванню додаткових конкурентних переваг [2, с. 36]. Такий вплив у контексті парадигми сталого розвитку має велике значення. Особливо відчутним є мотивація суб'єктів господарювання до впровадження екологічного менеджменту. Оскільки цей інструмент екологізації економіки є добровільним, то саме такий поштовх активізації його використання у зв'язку з розширенням екологічного оподаткування може вивести країну на вищий рівень конкурентоспроможності.

Також варто зазначити, що екологічне оподаткування може позитивно вплинути на розвиток інновацій. Так, у [8, с. 70] зазначено, що позитивний вплив екологічного оподаткування на активізацію інноваційної діяльності зумовлений тим, що економічні агенти здійснюють перманентний пошук шляхів зниження податкових зобов'язань.

Проте скільки б не доводилось підтверджувати роль та значущість екологічних податків, важливим залишається їх правове регулювання. Є потреба в ґрунтовному аналізі та систематизації нормативно-правового середовища, в якому відбувається регулювання екологічного оподаткування та функціонально-цільового використання його результатів. Вважаємо, що саме нормативно-правове поле є саме тим елементом економічного простору, за допомогою якого теоретичний базис екологічного оподаткування може бути спрямований у площину його практичної реалізації.

Передусім розглянемо, як вітчизняне законодавство трактує екологічний податок. На рис. 1 представлені платники екологічного податку та база оподаткування згідно з Податковим кодексом України (ПКУ). База оподаткування за напрямами надходжень вказана в поєднанні з кодами бюджетної класифікації (КБК).

Згідно зі ст. 242.1 ПКУ база оподаткування податком за викиди двоокису вуглецю за результатами податкового (звітного) року зменшується на обсяг таких викидів у розмірі 500 тон за рік [10].

Змінами в ПКУ у 2018 році передбачено пункт, відповідно до якого не сплачують податок за викиди двоокису вуглецю суб'єкти, які здійснюють такі викиди обсягом не більше як 500 тонн за рік [10].

Рис. 1. Платники екологічного податку та база оподаткування згідно з Податковим кодексом України

Джерело: [10].

У європейських країнах налічується набагато більше варіацій та форм екологічного податку. Податковий кодекс України містить ще додаткові платежі, на зразок рентних, але вони не входять до складу екологічного податку, який, у свою чергу, у певній частині буде формувати спеціальні фонди, з яких буде здійснюватися фінансування природоохоронних заходів. У контексті нашого дослідження будемо розглядати саме визначений у нормативно-правовому полі екологічний податок у взаємозв'язку з природоохоронними витратами.

Як зауважують дослідники, зокрема в [6], вагоме значення має, у якому з бюджетів (державному або місцевому), у якому фонді (загальному або спеціальному) осядуть кошти, отримані від екологічного податку. Це буде

визначати, чи будуть вони витрачені на заходи з охорони довкілля, чи будуть спрямовані на інші цілі. Таким чином, такий розподіл буде впливати на те, якою мірою екологічний податок виконає свою основну функцію.

Хронологія зміни розподілу екологічного податку по вертикалі та горизонталі бюджетної системи протягом 2015-2022 рр. представлена на рис. 2.

Рис. 2. Пропорції надходжень екологічного податку та грошових стягнень за порушення природоохоронного законодавства в розрізі бюджетів різних рівнів протягом 2015-2022 рр.

Примітка. Надходження окремо спрямовуються на рахунок за кодом бюджетної класифікації 19011000 починаючи з 2019 року. До 2019 року дані надходження спрямовувалися на рахунок 19010100 і окремо не виділялися.

Джерело: складено автором на основі [1; 10; 12].

Відповідно до Бюджетного кодексу України [1] та Наказу Міністерства фінансів України № 11 від 14.01.2011 «Про бюджетну класифікацію» [12] для обліку надходжень екологічного податку та грошових стягнень за порушення природоохоронного законодавства використовуються рахунки згідно з класифікацією доходів бюджету.

Протягом 2015-2022 рр. змінювалися пропорції надходжень екологічного податку за кодами бюджетної класифікації в розрізі бюджетів (рис. 2). У 2015 році 20 % надходжень екологічного податку за КБК 19010100, 19010200, 19010300 перераховувалися до загального фонду Державного бюджету, 80 % – до загальних фондів місцевих бюджетів. З 2016 року 20 % надходжень цього виду податку перераховувалися до загального фонду Держбюджету, але 80 % спрямовувалися вже до спецфонду місцевих бюджетів. Це конструктивна зміна розподілу екологічного податку, оскільки в такому форматі екологічний податок може спрямовуватися на фінансування природоохоронних заходів, чітко визначених у нормативно-правовому полі. Мається на увазі надходження коштів до обласних фондів охорони навколишнього природного середовища, який створено відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [15], Бюджетного кодексу України [1], Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 року № 634 [11], постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» [13]. Таким чином, він є складовою частиною спеціального фонду обласного бюджету.

На жаль, починаючи з 2018 році, у якому відбулися суттєві зміни в розподілі екологічного податку, екологічний податок певною мірою втратив свою екоконструктивну роль. Адже замість 20 % у 2015-2017 рр. відрахувань до загального фонду Держбюджету надходження екологічного податку за основними напрямами вже становить 45 %. Причиною є бажання поповнити Державний бюджет за рахунок екологічного податку в тому числі, для того, щоб мати можливість покрити інші витрати, не пов’язані з природоохоронною діяльністю. У період економічного спаду інколи такі заходи виправдані, але без зловживання, щоб запобігти незворотним процесам деструкції довкілля.

Зміна розподілу екологічного податку по вертикалі та горизонталі – це своєрідний результат реформи децентралізації, який вплинув на ефективність екологічного податку та мотивацію органів місцевого самоврядування. Такі тенденції та наслідки відмічені й у роботі [3, с. 64]: зміни 2015 року дали можливість акумулювати значні кошти від екологічного податку для охорони довкілля на місцях, а також посилити фінансову міцність регіонів та їхніх територій.

Грошові стягнення за КБК 24062100 протягом 2015-2022 рр. надходили до бюджетів різних рівнів у незмінних пропорціях: 30 % – до спецфонду Держбюджету, 70 % – до спецфонду місцевих бюджетів.

Адміністрування екологічного податку є первісно важливим, початковим етапом аналізу дієвості механізму екологічного оподаткування. Однак важливим залишається дослідження не лише суми надходжень від екологічного податку, а і співвідношення їх з видатками держави на охорону

навколишнього природного середовища. Як зазначено в [16, с. 581-582], в Україні, на відміну від західних країн, екологічний податок не є інструментом для збільшення бюджетних надходжень, він навіть не покриває необхідні витрати на охорону навколишнього природного середовища.

Фактичні надходження екологічного податку, що акумулюються на бюджетних рахунках спеціальних фондів, можуть витрачатись на фінансування виключно природоохоронних заходів згідно з переліком, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 1147 від 17.09.1996 р. «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів». Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України № 793 від 20.09.2017 р. «Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» [14] для обліку та контролю за витрачанням коштів на природоохоронні заходи використовується класифікація видатків (рис. 3). Проте, на які саме заходи природоохоронного призначення вони будуть спрямовані, вирішується державними або місцевими органами влади та самоврядування. Наприклад, переважна більшість підприємств Чернігівської області, що чинять негативний вплив на стан атмосферного повітря та відповідно сплачують екологічний податок, самостійно фінансують природоохоронні заходи, у тому числі з охорони атмосферного повітря.

Як бачимо, нормативно-правове поле не позбавлене недоліків, певною мірою має демотиваційне спрямування. Але це не єдине, що стоїть на заваді ефективного впровадження дієвого механізму екологічного оподаткування. Існує також проблема, перед якою постають науковці в процесі досліджень, - непорівнянність інформації, яку надають органи Державної фіскальної служби, Державної казначейської служби, органи Державної статистики та ін. Різні методики збирання інформації унеможливлюють одночасне використання цих даних у спільних розрахунках.

На перший погляд, вибіркове спостереження, яке здійснюють органи Державної статистики, повністю відповідає його принципам. Кількість обраних респондентів із генеральної сукупності обирається згідно нормативів, і результати такого спостереження можуть демонструвати основні тенденції у сфері екологічного оподаткування та фінансування природоохоронних заходів. Дійсно, динаміка, отримана за результатами вибіркових спостережень, може бути адекватно використана та бути корисною. Але якщо питання стосується реальних обсягів надходження коштів від екологічного податку за напрямами та фінансових ресурсів, які використані на природоохоронні заходи, то гостро постає необхідність оперувати всією повнотою даних.

Такі розбіжності зумовлені, по-перше, особливостями вибіркових спостережень, які тривалий час не виконували значної ролі у наукових дослідженнях, тісно пов’язаних із практичним їх застосуванням. На жаль, наука заради досліджень – неефективний принцип наукових розробок.

Рис. 3. Коди бюджетних програм згідно Типової програмної класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів (КТПКВКМБ) відповідно до кодів функціональної класифікації видатків та кредитування (КФКВК) бюджету

Джерело: [14].

В останні роки, особливо зі здійсненням реформ по децентралізації, підвищення значення конкурентоспроможності країни та її регіонів, посиленні процесів регіоналізації задля зміцнення національної економіки, роль наукових досліджень для їх практичної реалізації у форматі проєктного методу вагомо зросла. Тому така незіставність інформації шкодить об’єктивності отриманих результатів, унеможливлює значну частину розрахунків, і тим самим не дає змогу виробити ефективне управлінське рішення на всіх ієрархічних рівнях економічної системи. Розглянемо такий недолік в статистичному та іншому видах обліку інформації на прикладі Чернігівської області.

Розглянемо такі розбіжності більш детально на прикладі. За даними Головного управління Державної фіскальної служби України в Чернігівській області загалом по Чернігівській області у 2019 році налічувалось 2954 платники екологічного податку. З цієї сукупності платниками екологічного податку за КБК 19010100 виокремлювалися 2483 платники в Чернігівській області загалом [9].

За даними Головного управління статистики в Чернігівській області звіт за формою 2-ТП (повітря) подавала набагато менша кількість респондентів. У 2015 році їх кількість становила 518, у 2016 р. – 471, у 2017 р. – 547, у 2018 р. – 540, а в 2019 р – 512 респондентів. Це платники екологічного податку за КБК 19010100. Різниця дуже суттєва. Вона була присутня і в інших показниках, які необхідні для аналізу дієвості та ефективності екологічного оподаткування, цільового призначення та ефективності фінансування природоохоронних заходів, аналізу результатів впливу різних інструментів екологічного оподаткування на стан довкілля. У цьому і є прояв трьох означених функцій екологічного податку.

Тому підхід «наука заради практичного застосування», який уже досить вдало починає реалізовуватися в Україні, має знайти ще більше поширення. Основна вимога та фундамент реалізації цього підходу – формування якісного інформаційного простору, основним елементом якого мають стати інформаційні банки даних, що містять співставну інформацію, збирання і обробка якої вже на сучасному етапі повинні здійснюватися за гармонізованими Європейськими методиками.

Ще одна проблема сучасного екологічного оподаткування полягає у відсутності глибинності досліджень, незначне приділення уваги встановленню причинно-наслідкових зв’язків, симптоматичне використання запозичених інструментів екологічного оподаткування із західного економічного простору.

Науці відомо, що найбільш раціональним підходом до впровадження або реформування системи екологічного оподаткування є імплементація досвіду інших країн, які вже відчули успіх в цьому напрямі. Це все має право на життя в тому випадку, коли така «дифузія» досвіду заснована на трансформації запозичених механізмів та приведенні їх до умов можливого впровадження у вітчизняній економічній системі. Реалії життя показують, що за браком часу, за відсутністю ґрунтовних наукових досліджень, відсутності повного обсягу достовірних даних така адаптація та трансформація здійснюється поверхнево, що дійсно заважає отримати бажаний результат.

Частина представленого матеріалу отримана в результаті науково-дослідної роботи [9] з подальшою актуалізацією.

Висновки та пропозиції. Кожен історичний етап розвитку країни, елементи її економічного простору, умови та фактори, які впливають на кількісні та якісні його зміни, потребує акценту на тому чи іншому завданні, яке буде виконувати екологічний податок в тій чи інший його частині.

Як показали вищенаведені судження та міркування, роль та значимість екологічного оподаткування є великою за всіх рівнів соціально-економічного розвитку країни. Це наповнення бюджету, фінансування природоохоронних заходів, мотивація до інноваційної діяльності, до впровадження ресурсозбергіючих технологій та взагалі системи екологічного менеджменту, підвищення конкурентоспроможності регіонів, зменшення рівня антропогенного навантаження на довкілля та ін.

Аналіз нормативно-правового поля довів не завжди мотиваційну спрямованість (виконання регулятивної функції екологічним податком) його компонентів, надмірний акцент на реалізації фіскальної функції, не включення до екологічного податку всіх платежів, що пов'язані з використанням природних ресурсів і навантаженням на довкілля.

Поряд з цим, додатковими недоліками, які в значній мірі уповільнюють впровадження дієвого механізму екологічного оподаткування в Україні в сучасних умовах, є наступні: незіставність інформації, отриманої з різних джерел, яка необхідна для ґрунтовних досліджень; відсутність тісного взаємозв'язку між надходженнями екологічного податку та фінансуванням за його допомогою витрат на охорону навколишнього природного середовища; відсутність тісного взаємозв'язку досліджень з практичною їх реалізацією; симптоматичне впровадження інструментів екологічного оподаткування без аналізу глибинності економічних процесів та їхшіз наслідків.

Варто зосередитися на таких ключових моментах:

-проведення ґрунтовних наукових досліджень;

-удосконалення інформаційного простору у форматі створення єдиних інформаційних баз даних у сфері екологічного оподаткування для можливості переведення науки в площину практичної реалізації на засадах проєктного методу;

-постійний моніторинг динаміки причинно-наслідкових зв'язків в напрямі екологічного оподаткування;

-відмова від симптоматичного впровадження інструментів на користь глибокого реформування системи екологічного оподаткування;

-удосконалення нормативно-правового поля, його переведення в мотиваційний напрям дії.

Це не всі недоліки і перспективи, притаманні сучасному стану системи екологічного оподаткування. Розкриття подальшої проблематики та можливостей розвитку в цьому напрямі буде відображено в наступних дослідженнях, враховуючи динамічність економічного середовища.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

2. Веклич О. О. Екологічне оподаткування як механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки / О. О. Веклич // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : артДрук, 2013. – С. 36–37.

3. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування [Електронний ресурс] / О. О. Веклич // Економіка України. – 2016. – № 3. – С. 60-74. – Режим доступу: http://surl.li/hamys.

4. Костюк У. З. Фінансування природоохоронної діяльності в Україні: сучасний стан та шляхи покращення [Електронний ресурс] / У. З. Костюк // Інноваційна економіка. – 2015. – № 1. – С. 181-186. – Режим доступу: http://surl.li/hamqy.

5. Мандрик В. О. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення [Електронний ресурс] / В. О. Мандрик, У. П. Новак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 20-26. – Режим доступу: http://surl.li/hamqi.

6. Матвійчук Н. М. Екологічне оподаткування як інструмент фінансування природоохоронних заходів держави / Н. М. Матвійчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. – С. 445-450. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/15-2017/90.pdf.

7. Новицька Н. В. Причини і наслідки реформування екологічного податку в Україні / Н. В. Новицька // Науковий вісник університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 1(52). – С. 187-194.

8. Новицька Н. В. Сутність і суспільне призначення екологічного оподаткування / Н. В. Новицька // Світ фінансів. – 2016. – № 3(48). – С. 62-73. – Режим доступу: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/953/960.

9. Оцінка фактичного стану забруднення атмосферного повітря в Чернігівській області : Звіт про науково-дослідну роботу. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. – 425 с. – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1QtGGF3-y-FDb8uoIKArn0spssKNvPvCd/view.

10. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

11. Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 року № 634 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-п#Text.

12. Про бюджетну класифікацію : Наказ Міністерства Фінансів України № 11 від 14.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text.

13. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 1147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-п#Text.

14. Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету : Наказ Міністерства Фінансів України № 793 від 20.09.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0793201-17#Text.

15. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 41. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text.

16. Самусевич Я. В. Проблеми та перспективи використання в Україні зарубіжного досвіду екологічного оподаткування / Я. В. Самусевич // Національний вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.14. – С. 116-121. – Режим доступу: http://surl.li/hamsp.

17. Самусевич Я. В. Типологізація екологічних податкових реформ з урахуванням світового досвіду їх реалізації / Я. В. Самусевич, М. В. Солодуха, І. А. Теницька // Причорноморські економічні студії. – 2019. – Вип. 40. – С. 172-176. – Режим доступу: http://surl.li/hamtu.

18. Якуша Я. Проблеми адаптації європейського досвіду екологічного оподаткування до українських умов / Я. Якуша // Экономика Крыма. – 2011. – № 3. – С. 73-77.

References

1. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy [The Budget Code of Ukraine]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine,* (50-51). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

2. Veklych, O.O. (2013). Ekolohichne opodatkuvannia yak mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky [Environmental taxation as a mechanism for increasing the competitiveness of the national economy]. *Problemy formuvannia ta realizatsii konkurentnoi polityky: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Problems of the formation and implementation of competitive policy: materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference* (pp. 36–37). artDruk.

3. Veklych, O.O. (2016). Pershi pidsumky finansovo-biudzhetnoi detsentralizatsii ekolohichnoho opodatkuvannia [The first results of financial and budgetary decentralization of environmental taxation]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, (3), 60-74. http://surl.li/hamys.

4. Kostiuk, U.Z. (2015). Finansuvannia pryrodookhoronnoi diialnosti v Ukraini: suchasnyi stan ta shliakhy pokrashchennia [Financing of environmental protection activities in Ukraine: current state and ways of improvement]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy,* (1), 181-186. http://surl.li/hamqy.

5. Mandryk, V.O., & Novak, U.P. (2016). Ekolohichnyi podatok v Ukraini: zarubizhnyi dosvid, suchasni realii, napriamy udoskonalennia [Ecological tax in Ukraine: foreign experience, modern realities, directions for improvement]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of the National Technical University of Ukraine, 26.6*, 20-26. http://surl.li/hamqi.

6. Matviichuk, N.M. (2017). Ekolohichne opodatkuvannia yak instrument finansuvannia pryrodookhoronnykh zakhodiv derzhavy [Environmental taxation as a tool for financing environmental protection measures of the state]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy, 15*, 445-450. http://global-national.in.ua/archive/15-2017/90.pdf.

7. Novytska, N.V. (2011). Prychyny i naslidky reformuvannia ekolohichnoho podatku v Ukraini [Causes and consequences of reforming the environmental tax in Ukraine]. *Naukovyi visnyk universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo) – Scientific Bulletin of the University of DPS of Ukraine (Economics, Law)*, (1(52)), 187-194.

8. Novytska, N.V. (2016). Sutnist i suspilne pryznachennia ekolohichnoho opodatkuvannia [The essence and social purpose of environmental taxation]. *Svit finansiv – World of Finance,* (3(48)), 62-73. http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/953/960.

9. Otsinka faktychnoho stanu zabrudnennia atmosfernoho povitria v Chernihivskii oblasti: Zvit pro naukovo-doslidnu robotu [Assessment of the actual state of atmospheric air pollution in the Chernihiv region: Report on research work]. (2020). NU «Chernihivska politekhnika». https://drive.google.com/file/d/1QtGGF3-y-FDb8uoIKArn0spssKNvPvCd/view.

10. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] (December 2, 2010 № 2755-VI). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

11. Polozhennia pro Derzhavnyi fond okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha [Regulations on the State Fund for Environmental Protection], Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 7, 1998 № 634. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-p#Text.

12. Pro biudzhetnu klasyfikatsiiu [On budget classification], Order of the Ministry of Finance of Ukraine № 11 dated January 14, 2011. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text.

13. Pro zatverdzhennia pereliku vydiv diialnosti, shcho nalezhat do pryrodookhoronnykh zakhodiv [On approval of the list of activities related to environmental protection measures], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 17, 1996 № 1147. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-p#Text.

14. Pro zatverdzhennia skladovykh Prohramnoi klasyfikatsii vydatkiv ta kredytuvannia mistsevoho biudzhetu [On the approval of the components of the Program classification of expenditures and crediting of the local budget], Order of the Ministry of Finance of Ukraine № 793 of 09/20/2017. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0793201-17#Text.

15. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha [On environmental protection], Law of Ukraine dated 25.06.1991 № 1264-XII. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1264-12#Text.

16. Samusevych, Ya.V. (2012). Problemy ta perspektyvy vykorystannia v Ukraini zarubizhnoho dosvidu ekolohichnoho opodatkuvannia [Problems and prospects of using foreign experience in environmental taxation in Ukraine]. *Natsionalnyi visnyk NLTU Ukrainy – National Bulletin of the National Technical University of Ukraine, 22.14,* 116-121. http://surl.li/hamsp.

17. Samusevych, Ya.V., Solodukha, M.V., & Tenytska, I.A. (2019). Typolohizatsiia ekolohichnykh podatkovykh reform z urakhuvanniam svitovoho dosvidu yikh realizatsii [Typology of ecological tax reforms taking into account the world experience of their implementation]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies, 40*, 172-176. http://surl.li/hamtu.

18. Yakusha, Ya. (2011). Problemy adaptatsii yevropeiskoho dosvidu ekolohichnoho opodatkuvannia do ukrainskykh umov [Problems of adaptation of the European experience of environmental taxation to Ukrainian conditions]. *Ekonomika Kryma – Economy of Crimea,* (3), 73-77.

Отримано 07.03.2023

UDC 336.02

Olesia Samko

PhD inEconomics, Associate Professor
of the Department of Economics, Accounting and Taxation,
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: oasamko@gmail.com. **ORCHID:** http://orcid.org/0000-0003-2274-0045
ResearcherID: https://publons.com/researcher/3825189/olesia-samko/

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ENVIRONMENTAL TAXATION IN UKRAINE

The article substantiates the importance of environmental tax as an effective tool in the field of environmental protection. The purpose of the article is to identify the key role and importance of environmental taxation in solving the problems of excessive load on the environment, to highlight the main problems and issues that slow down the positive effect of the implementation of its mechanisms, to analyze the regulatory documents in this feild. It is determined that depending on how rapidly the country is developing, the implementation of one of the functions (environmental protection, incentive and fiscal) will prevail during the implementation of reforms in the field of environmental taxation. The great role and importance of environmental taxation at all levels of socio-economic development of the country is defined: budget filling, financing of environmental protection measures, motivation for innovative activities, for the introduction of resource-saving technologies and the environmental management system, increasing the competitiveness of regions, reducing the level of anthropogenic load on the environment. The main provisions of the normative and legal documents for the regulation of environmental taxation in Ukraine are systematized, the demotivational direction of action of its individual components is determined, which leads to decrease in the incentives of business entities to reduce the man-made load on the environment. Attention is focused on the imperfections of the information provision of research, and the creation of unified information databases is proposed. The need to direct the results of scientific research into the feild of their practical implementation has been proven. It is proposed to abandon the symptomatic implementation of environmental taxation tools in favor of deep reform of the environmental taxation system.

Key words: *environmental taxation; environmental tax; normative and legal regulation of the environmental taxation system; mechanism of ecological taxation; environmental protection measures; financing of environmental protection measures.*

Fig.: 3. References: 18.

Самко О. Проблеми та перспективи екологічного оподаткування в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2023. № 1(33). С. 184-197.